

Schmidt Andrea

Tanulói terhek és az intézményi innovativitás

A „Tanulói terhek” kutatásának 9. osztályos almintája és az „Intézményi változások” című kutatások eredményeinek nyomán föltehető, hogy a tanulók tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli rendszeres elfoglaltságai, illetve az intézmény innovatív jellege között összefüggés lehet: az intézmény innovativitása csökkentheti a diákok tanórán kívüli rendszeres elfoglaltságát.

A tanórán kívüli iskolai és az iskolán kívüli rendszeres elfoglaltságok alapján a tanulók négy csoportja különböztethető meg (1. táblázat): csak iskolába járók (kötelező tanórákon kívül nincs rendszeres heti elfoglaltságuk); csak iskolai külön foglalkozás(ok)at igénybe vevők; csak iskolán kívüli külön foglalkozás(ok)ra járók; az iskolai tanórákat iskolai és iskolán kívüli foglalkozásokkal is kiegészítők.

Az egyes csoportokba tartozók társadalmi státuszváltozóit vizsgálva az alábbi jellemzők emelhetők ki:

– A tanulók szüleinek iskolai végzettsége és a terhelés típusa között szoros összefüggés található. Mind az édesapa, mind az édesanya legmagasabb iskolai végzettsége esetében megfigyelhető, hogy minél magasabb a tanulók szüleinek iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy terhelés szempontjából is magasabb csoportba kerülnek.

– A megkérdezett tanulók szubjektív vagyoni helyzete és a terhelés jellege között szintén szoros kapcsolat figyelhető meg: minél alacsonyabb vagyoni státuszúnak vallják magukat a tanulók, annál valószínűbb, hogy nem vesznek igénybe külön foglalkozásokat. (2. táblázat)

A terhelés jellege és az iskola típusa között szintén statisztikailag szignifikáns kapcsolatot találunk. A kizárólag az iskolai tanórákat látogatók körében az átlagosnál jóval magasabb arányban találunk szakiskolásokat, ők a többi kategóriában jelentősen alulreprezentáltak, jellemzően sem iskolai, sem iskolán kívüli különfoglalkozásokat nem vesznek igénybe. A szakközépiskolások és a 6/8 osztályos gimnazisták egy része „megelégszik” az iskolai különfoglalkozásokkal. Iskolán kívüli különórákat mindkét gimnáziumi csoport az átlagosnál nagyobb arányban látogat. A legmagasabb terhelési csoportban a négy osztályos gimnáziumok esetében figyelhető meg nagyobb eltérés, ők tartják leginkább szükségesnek az iskolán kívüli foglalkozásokon való részvételt. (3. táblázat)

Intézményi változások

Kutatási Központunk 2001/2002-ben zajlott, „Intézményi változások elemzése” című empirikus kutatása során az intézmények igazgatóit megkérdeztük arról, hogy az elmúlt 3–4 évben milyen fajta innovációk történtek intézményükben. Az eredményeket nem szabad az innováció abszolút mértékegységeként kezelni, mivel a válaszokat az igazgató szubjektív megítélése is befolyásolhatja. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy ez a mutató az elemzés kezdeti szakaszában felhasználható mint az intézményi innovációs folyamatok egyik jellemzője. A kilencedikes mintába került intézményeket az említett innovációk alapján három csoportba soroltuk:

- szűk körű innováció (0–4 fajta innováció említése);
- szolid innováció (5–9 fajta innováció említése);
- széles körű innováció (10–15 innováció említése).

A kilencedikes mintába került intézmények száma nem teszi lehetővé részletes elemzésüket, de néhány jellemző tendencia megfigyelhető:

– Az egyes iskolatípusokat vizsgálva a gimnáziumok tekinthetők a legkevésbé innovatívnak, a szakközépiskolák a szolidan innoválók között képviselnek nagyobb arányt és a szakiskolák azok, amelyek – feltehetően kényszerhelyzetükből adódóan – az átlagot jóval meghaladó mértékben tekinthetők széleskörűen innovatívnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy a gimnáziumok esetében sokkal színesebb a kép: inkább a 4 osztályos, illetve a nem tagozatos intézmények húzzák lefelé az innovatívabb 6/8 osztályos, illetve tagozatos intézményeket.

– Az innovativitás és az iskolafenntartó között szignifikáns kapcsolat figyelhető meg: a széles körű innovációt bevezetett intézmények között a nem államiak képviselnek nagyobb arányt, a szolidan innoválók esetében a települési önkormányzatok felülreprezentáltak, míg a szűk körű innováció csoportjába az egyéb állami fenntartású intézmények szerepelnek az átlagot meghaladó mértékben.

– Az innovativitás esetében is megfigyelhető a települési lejtő: a budapesti intézmények inkább innovatívak, a szolidan innováló kategóriában a megyeszékhelyeken és a megyei jogú városokban található intézmények képviselnek nagyobb arányt, míg a kisebb települések egy részén a szűk körű innováció a jellemzőbb.

Az intézményi innováció mértéke és a tanulók tanórán kívüli rendszeres elfoglaltságai

A csak iskolai tanórát igénybe vevő diákok esetében a széles innovációval rendelkező intézményekbe járó diákok nagyobb arányt képviselnek: feltehetően elegendőnek és megfelelőnek tartják azt a tudást, amelyet az intézményük „normál keretek között” nyújt. Ezt bizonyítja az is, hogy az ezekben az intézményekben járók lényegesen kevesebb időt fordítanak otthoni tanulásra. Szintén ezt a stratégiát kénytelen választani a szűk körű innovációval rendelkező intézményekbe járó diákok egy része, de ebben az esetben inkább a társadalmi státusz meghatározottságáról beszélhetünk, mivel a szűk innovációjú intézményekbe járók többsége – ha körülményeik lehetővé teszik – mind az iskolai, mind az iskolán kívüli foglalkozásokat az átlagosnál nagyobb arányban látogatja, igényli a külön foglalkozásokat.

A szülők társadalmi- vagyoni státusza, a terhelési stratégia és az innováció mértéke között nem állapítható meg statisztikailag determináló összefüggés, az egyes csoportoknak feltehetően különböző mértékben ugyan, de lehetőségük van a stratégiák közötti választásra. A jelenleg bemutatott eredmények alapján az nem állapítható meg, hogy a tanulót ért különböző külső hatások közül melyik az erősebb vagy meghatározóbb, ez további elemzések eredménye lehet.

Melléklet

rendszeres elfoglaltság fajtája	%	N
csak iskolai tanóra	38,0	619
tanóra + iskolai külfoglalkozás	15,2	247
tanóra + iskolán kívüli külfoglalkozás	23,7	368
tanóra + iskolai és iskolán kívüli külfoglalkozás	23,0	375
összesen	100,0	1627

1. táblázat. A tanulók tanórán kívüli rendszeres elfoglaltságainak típusai 9. osztályban

	1	2	3	4	összesen
gond nélkül élünk	32,7	11,8	29,1	26,4	100 (N=474)
beosztással jól kijövünk	37,7	15,7	23,6	23,1	100 (N=709)
gondot jelent a pénz	41,2	21,9	17,9	19,0	100 (N=274)
összesen	36,7	15,6	24,3	23,4	100 (N=1457)

2. táblázat. A tanulók tanórán kívüli rendszeres elfoglaltság-típusai szubjektív vagyoni helyzetük szerint (%)

	1	2	3	4	összesen
4 osztályos gimnázium	30,4	14,0	27,1	28,6	100 (N=336)
6/8 osztályos gimnázium	20,9	18,0	34,3	26,7	100 (N=172)
szakközépiskola	35,9	17,0	23,0	24,1	100 (N=722)
szakiskola	61,0	10,1	16,6	12,3	100 (N=277)
összesen	37,6	15,2	24,0	23,2	100 (N=1507)

3. táblázat. A tanulók tanórán kívüli rendszeres elfoglaltságainak jellege iskolatípus szerint (%)

	1	2	3	4	összesen
szűk körű innováció	41,3	18,6	14,4	25,7	100 (N=167)
szolid innováció	32,8	17,3	24,6	25,2	100 (N=606)
széles körű innováció	42,2	12,3	24,0	21,5	100 (N=766)
összesen	38,4	14,9	23,2	23,5	100 (N=1539)

4. táblázat. A tanulók tanórán kívüli rendszeres elfoglaltságainak jellege az iskolai innováció típusa szerint (%)